

Світлана Ковальова

ДИДАКТИЧНА МОДЕЛЬ ФОРМУВАННЯ ПРЕДМЕТНИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ УЧНІВ НА УРОКАХ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА

У статті розкрито сутність та структуру дидактичної моделі формування предметних компетентностей учнів на уроках музичного мистецтва, обґрунтовано комплекс та зміст музичних компетентностей, а також визначено інноваційні художньо-педагогічні технології, які забезпечують означений процес у контексті реалізації змісту освітньої галузі «Мистецтво» Державного стандарту загальної середньої освіти.

***Ключові слова:** художньо-естетична освіта, компетентнісний підхід, дидактична модель, предметні компетентності, музичні компетентності учнів, інноваційні художньо-педагогічні технології навчання, освітня галузь.*

Сучасний етап модернізації шкільної мистецької освіти пов'язаний із упровадженням компетентнісного підходу до змісту та організації художньо-естетичного процесу у загальноосвітніх навчальних закладах. З огляду на це актуалізується потреба у розвитку компетентнісної художньо-естетичної освіти школярів, зорієнтованої на засвоєння особистістю конкретних навчальних результатів – знань, умінь, навичок, формування ставлень, досвіду, рівень засвоєння яких дозволяє їй діяти адекватно у певних навчальних і життєвих ситуаціях. Ця проблема знаходить своє відображення в офіційних документах – державних стандартах, концепціях і навчальних програмах. Реалізація основної мети, визначеної Державним стандартом нового покоління освітньої галузі «Мистецтво», передбачає формування в учнів системи ключових, міжпредметних естетичних і предметних мистецьких компетентностей як інтегральної основи світогляду, здатність до художньо-творчої самореалізації та культурного самовираження [1]. Закономірно посилюється інтерес педагогічної науки і практики до проблеми використання компетентнісного підходу у художньо (музично)-естетичній освіті школярів.

Для розуміння особливостей реалізації компетентнісного підходу в мистецькій освіті важливими є праці українських учених: І. Беха, Н. Бібік, І. Єрмакова, О. Овчарук, Л. Масол, О. Пометун, І. Родигіної, О. Савченко, Є. Торшилової та ін.; російських науковців: І. Зимньої, А. Маркової, Г. Селевка, А. Хуторського та ін. [2; 3; 4; 6; 7; 11; 12 та ін.].

Аналіз науково-педагогічної літератури свідчить про розбіжності у визначенні терміну «компетентність», розведення споріднених понять «компетенції» і «компетентність», які нерідко вживаються як синоніми.

Зазначимо, що компетенція і компетентність – два різних поняття.

Компетенція – це суспільна норма, вимога, яка включає знання, уміння, навички, способи діяльності, певний досвід. Компетенція сама по собі не є характеристикою особистості. Нею вона стає в процесі засвоєння і рефлексії учня, перетворюючись у компетентність.

Компетентність – це здатність застосовувати набуті знання, вміння, навички, способи діяльності, власний досвід у нестандартних ситуаціях з метою розв'язання певних життєво важливих проблем. Компетентність є особистісним утворенням, яке проявляється в процесі активних самостійних дій людини.

Переважає більшість дослідників пов'язує визначення сутності поняття «компетентність» із кінцевими результатами навчання, що чітко фіксуються і вимірюються. У цілому компетентність трактується як інтегрований результат індивідуальної навчальної діяльності учнів, що формується на основі оволодіння ними змістовими, процесуальними і мотиваційними компонентами, його рівень виявляється в процесі оцінювання. У науці та практиці відома трирівнева ієрархія компетентностей, до яких належать ключові, міжпредметні та предметні компетентності. У спеціальній літературі наукового, методичного та практичного характеру визначено специфіку компетентностей, які формуються у школярів засобами мистецтва. Особливе значення мають дослідження Л. Масол, яка зазначає, що під час спілкування особистості з художніми цінностями у перебігу загального духовного зростання учнів їх мистецькі знання, практичний досвід, ціннісні художні орієнтації мають за певних умов трансформуватися в художньо-естетичні компетентності – органічні складові життєвих компетентностей, побудованих на комплексі взаємопов'язаних процедур, на комбінації інтересів, мотивів, ставлень, знань, умінь, які відображають інтегровані результати навчання у галузі мистецтва та сформовані особистісні якості [6].

Аналіз джерельної бази дослідно-експериментальної роботи переконує у тому, що нині існує глибоке науково-методологічне, методичне підґрунтя для дослідження проблеми розвитку вітчизняної компетентнісної художньо-естетичної освіти учнів. Разом із цим, варто зазначити, що ідеї компетентнісного підходу ще не знайшли свого втілення у практиці художньо-естетичної освіти. Також не існує достатньої кількості праць, у яких виокремлено проблему формування предметних компетентностей учнів на уроках музичного мистецтва, що є важливою складовою формування цілісного комплексу мистецьких компетентностей.

Викладене вище свідчить про актуальність обраної теми дослідження.

Мета статті полягає у розкритті структури та змісту розробленої нами дидактичної моделі формування предметних компетентностей учнів на уроках музичного мистецтва, визначенні комплексу музичних компетентностей, від яких залежить їхній цілісний музично-естетичний, а також здатність до розуміння і творчого самовираження під час сприймання і практичного опанування творів музичного мистецтва.

Результативність та ефективність означеного процесу пов'язана із упровадженням та комбінуванням інноваційних художньо-педагогічних технологій навчання, що впливає на активне залучення учнів до оцінювання художніх творів, інтерпретації музичного образу та творчо-практичної музичної діяльності, осмисленого використання набутих компетентностей.

Наукова новизна дослідження полягає у визначенні музичних компетентностей учнів, розробці та експериментальній перевірці дидактичної моделі формування предметних компетентностей учнів на уроках музичного мистецтва, що сприяє успішному розв'язанню завдань теорії та практики загальної мистецької освіти на засадах компетентнісного підходу, формуванню у них здатності до набуття та використання компетентностей у нових навчальних та життєвих ситуаціях.

У Державному стандарті загальної середньої освіти освітньої галузі «Мистецтво» музичну компетентність визначено як здатність до розуміння і творчого самовираження у сфері музичного мистецтва, що формується у процесі музичної діяльності (сприймання, виконання, створення).

В обґрунтуванні нами предметних компетентностей, які формуються на уроках музичного мистецтва, важливу роль відіграє науково-практичний доробок Л. Масол, яка у сфері музичного мистецтва виокремлює інтерпретаційні та діяльно-творчі компетентності учнів. Разом із цим варто підкреслити, що основою для визначення комплексу музичних компетентностей є види музичної діяльності, пов'язаної зі сприйманням, виконанням та створенням музики. Також у визначенні змісту предметних музичних компетентностей ураховано державні вимоги до рівня загальноосвітньої підготовки учнів (знає, оцінює та інтерпретує, розуміє, уміє, застосовує, виявляє естетичне ставлення, виражає власні оцінні судження тощо) [1; 5; 7; 9; 10].

Отже, нами визначений такий комплекс музичних компетентностей: інтерпретаційні, вокально-хорові виконавські, інструментально-виконавські, творчі.

1. **Інтерпретаційні** (здатність до аналізу та інтерпретації музичних творів, усвідомлення розвитку музичного образу, застосування відповідної термінології);

2. **Вокально-хорові виконавські** (застосування вокально-хорових навичок під час виразного виконання народних і професійних пісень);

3. **Інструментально-виконавські** (застосування елементарних навичок гри на музичних інструментах: народних, сучасних (електронних), прочитання та виконання партитури на дитячих музичних інструментах);

4. **Творчі** (імпровізація (вокальна, інструментальна), драматизація, інсценізація, створення мелодій, ритмічних і музичних супроводів).

З метою реалізації педагогічної ідеї була розроблена, впроваджена та перевірена **дидактична модель**, яка розкриває цілісність та взаємозв'язок етапів уроку музичного мистецтва (організаційно-мотиваційний, змістово-компетентнісний, ціннісно-рефлексивний) і охоплює структурні компо-

ненти навчального процесу (мету, зміст, інноваційні художньо-педагогічні технології), спрямованого на формування музичних компетентностей учнів основної школи, активізацію їхніх пізнавальних інтересів, здатність до творчого самовираження. Особливість створеної моделі виявляється у тому, що вона має інноваційну спрямованість та зміст (Рис. 1).

Рис. 1. Дидактична модель формування предметних компетентностей учнів на уроках музичного мистецтва

Метою організації навчального процесу на уроках музичного мистецтва є розвиток комплексу музичних компетентностей у процесі активної музичної діяльності школярів (слухання, виконання, створення). Урок музичного мистецтва є тим середовищем, у якому розгортається процес взаємодії, спілкування між вчителем і учнем, вчителем і музикою, учнями і музикою тощо. Діяльність педагога на уроках музичного мистецтва «на всіх етапах є спілкуванням і потрапляє під вплив спілкування», яке вчитель організовує в різних видах та формах музичної діяльності учнів, спрямованої на формування компетентностей учнів. Компетентнісний підхід посилює важливість творчої, проектної, інтерактивної та практичної діяльності. Разом із цим він обумовлює діалогічність, самоорганізацію, вибірковість щодо вибору змісту та форм діяльності, актуалізацію досвіду, удосконалення методів та освітніх технологій (перенесення акцентів з аналізу художнього матеріалу вчителем на самостійний пошук учнями інформації та її інтерпретацію, систематизацію, креативні та інтерактивні методи, медіа технології).

З огляду на це, процес формування предметних компетентностей на уроках музичного мистецтва обумовлює використання і комбінування таких інноваційних художньо-педагогічних технологій навчання:

- 1) інтерактивних;
- 2) ігрових;
- 3) інформаційно-комунікаційних, мас-медійних;
- 4) проектних.

Використання інтерактивних технологій пов'язане з колективним обговоренням проблеми або співставлення інформації, ідей, думок.

Серед ефективних інтерактивних методів виокремлюються наступні методи: «Акваріум», «Мозковий штурм», «Коло ідей», «Прес», «Навчаючи, вчуся», «Мікрофон», «Займи позицію», «Один-двоє-всі разом», «Карусель», «Дискусія в стилі ток-шоу», «Дебати», «Симпозіум», «Дерево рішень», «Аналіз казусів», «Переговори та медитація», «Сходи і змійки», «Кейс-метод»).

Форми інтерактивного навчання поєднують роботу в парах, ротатійні (змінні) трійки, роботу в малих групах, броунівський рух та ін.

Використання ігрових методів активізує креативну діяльність в умовних ситуаціях, в результаті якої пізнавальні дії включаються в контекст соціально або особисто значущої ситуації.

Усі ігри умовно можна поділити на 2 групи (класифікація Н. Кудикіної):

– з фіксованим змістом (музично-дидактичні, інтелектуальні, пізнавальні (загадки, ребуси, кросворди, вікторини, лото, аукціони, ярмарки, конкурси, естафети, турніри);

– творчі (художньо-конструкторські (з елементами праці) та сюжетно-рольові (гра-імітація образів музичних творів за допомогою «розмовляючих рук», рольова гра, ситуаційно-рольова гра, інтерактивна гра, гра-драматизація, інсценізація, театралізована гра, народна гра, комп'ютерна гра).

Інформаційно-комунікаційні, мас-медійні технології, пов'язані з широким застосування мультимедійних технологій.

Л. Масол під мультимедіа розуміє комплекс інформаційних технологій – апаратних і програмових засобів, що надають можливість користувачеві працювати в діалоговому режимі з різними типами інформації (графікою, текстом, звуком, відео), організованими в єдину систему. Обробка і збереження такої інформації, як зазначає дослідниця, здійснюється в єдиній цифровій формі.

До апаратних (технічних) мультимедійних засобів відноситься комп'ютер і периферійні пристрої (акустична система, звукова карта, мікрофон, принтер, сканер, фото та відеокамера). До спеціалізованих мультимедійних апаратних засобів можна віднести мультимедіа-проектор та інтерактивну дошку, використання яких спрямоване на підвищення ефективності освітнього процесу.

Група освітніх мультимедійних засобів охоплює:

- педагогічний програмний засіб (ППЗ);
- комп'ютерну презентацію;
- електронну музичну енциклопедію;

- навчально-ігрову програму;
- програму для співу караоке;
- Інтернет-ресурси.

Проектні технології спрямовані на організацію самостійної діяльності учнів для досягнення певного результату (конкретно практичного).

Відповідно до домінуючого компоненту проекти можуть бути дослідницькі, інформаційні творчі, рольово-ігрові, практико-орієнтовані.

Проекти, що виконуються на одному уроці чи серії уроків, відносяться до короткотривалих, проекти, розраховані на місяць чи більше (до півроку), – середньої тривалості, проекти, виконання яких потребує від півроку до року, – довготривалі.

Реалізація змісту навчання на уроках музичного мистецтва здійснювалася у процесі 3-х етапів.

Перший (*організаційно-мотиваційний*) спрямований на активізацію мотиваційно-потребової сфери учнів, стимулювання їхніх пізнавальних художньо-естетичних інтересів.

Другий (*змістово-компетентнісний*) етап – створення сприятливих умов цілеспрямованого формування музичних компетентностей учнів, що передбачає здатність їх використання на практиці в нових, нестандартних ситуаціях, оволодіння змістом навчального матеріалу та способами діяльності.

Третій (*ціннісно-рефлексивний*) етап орієнтований на самостійне осмислене використання інтерпретаційних, вокально-хорових виконавських, інструментально-виконавських, творчих компетентностей, самовираження у сфері музичного мистецтва на основі глибокого проникнення в сутність художньо-естетичних явищ тощо.

Проведена дослідно-експериментальна робота. Впровадження дидактичної моделі засвідчило ефективність організації начально-виховного процесу та досягнення поставленої мети. Якщо на момент початку впровадження моделі більшість учнів (40 % в експериментальних та 32 % в контрольних групах) перебували на середньому рівні сформованості музичних компетентностей, то у результаті проведеного дослідження спостерігається збільшення кількості учнів із високим рівнем сформованості предметних музичних компетентностей у експериментальних групах (із 40 % до 68 %, а у контрольній групі з 32 % до 36 %).

Впровадження авторської дидактичної моделі засвідчило, що в учнів основної школи виявилася позитивна динаміка у формуванні музичних компетентностей, накопичився власний музично-естетичний досвід, розвинулася потреба у творчому самовираженні в художньо-практичній діяльності тощо.

Зміст статті не вичерпує усіх аспектів розв'язання проблеми і вимагає свого осмислення й розвитку у подальших наукових і практичних пошуках, зокрема у розробці діагностичних завдань для визначення рівнів компетентностей учнів, музично-творчих завдань для активізації потреби у художньо-естетичному пізнанні, створенні цілісної системи формування

ключових, міжпредметних естетичних та предметних компетентностей учнів в умовах навчальної та позанавчальної музично-естетичної діяльності, розробці критеріїв оцінювання їхніх навчальних досягнень на засадах компетентнісного підходу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Державний стандарт базової і повної загальної середньої освіти [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1392-2011-п>; <http://www.nbu.gov.ua/> (10.06.2013). – Назва з екрану.
2. Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи : Бібліотека з освітньої політики / під заг. ред. О. В. Овчарук. – К. : К.І.С., 2004. – 112 с.
3. Клепко С. Ф. Компетенція стандарту: компетентність культури. Про концептуальні підходи до освітніх стандартів / С. Ф. Клепко // Управління освітою : часопис для керівників освітньої галузі. Спеціальний випуск «Діалоги про стандарти. – серпень. – С. 10–24.
4. Єрмаков І. Г. Феномен компетентності у просторі наукового знання / І. Г. Єрмаков, Т. І. Єрмаков // Життєва компетентність особистості. – К. : Богдан, 2003. – С. 89–159.
5. Методика навчання мистецтва у початковій школі: посібник для вчителів / Л. М. Масол, О. В. Гайдамака, Е. В. Белкіна та ін. – Х. : Веста : Видавництво «Ранок», 2006. – 256 с.
6. Масол Л. М. Компетентнісно-орієнтований підхід до загальної мистецької освіти / Л. М. Масол // Збірник наукових праць: (Педагогічні науки). – № 2: Теорія і практика естетичного виховання в умовах соціокультурної трансформації / ред. кол. В. В. Крижко [и др.]. – Бердянськ : [б. в.], 2006. – С. 25–31.
7. Падалка Г. М. Пріоритетні напрями розвитку сучасної мистецької освіти / Г. М. Падалка // Науковий часопис Нац. пед. ун-ту ім. М. П. Драгоманова. Сер. 14. Теорія і методика мистецької освіти : зб. наук. пр. – К. : НПУ, 2004. – Вип. 1(6). – С. 15–20.
8. Пометун О. Запровадження компетентнісного підходу – перспективний напрям розвитку сучасної освіти [Електронний ресурс] / О. Пометун. – Режим доступу : http://visnyk.iatp.org.ua/visnyk/issue_artikle/ (05.03.2013). – Назва з екрана.
9. Ростовський О. Я. Методика викладання музики в основній школі : навч.-метод. посіб. / О. Я. Ростовський. – Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2011. – 272 с.
10. Рудницька О. П. Педагогіка: загальна та мистецька : навч. посіб. / О. П. Рудницька. – Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2005. – 360 с.
11. Торшилова Е. М. Эстетическая компетентность: содержание и смыслы / Е. М. Торшилова. – Дубна : «Феникс+», 2008. – 100 с.
12. Хуторской А. В. Ключевые компетенции. Технология конструирования / А. В. Хуторской // Народное образование. – 2003. – № 5. – С. 55–61.